

Mr. Vesna Burić

ZAVIČAJNE ZBIRKE

SVRHA I NAČIN

Danas su zavičajne zbirke prisutne svugdje gdje je prisutno i sakupljaštvo u bilo kojem vidu. Poznate su i muzejima, i knjižnicama i arhivima, preko privatnih zbirki do sitnih kolekcionarskih zbirki. A to lokalno obojeno sakupljaštvo postoji u ljudskoj vrsti od najranijih tragova života (poput vrane što u svojoj okolini sakuplja i odnosi u gnijezdo svjetlucave i čudne predmete), tako je i čovjek već od prapovijesti sakupljao zanimljive, rijetke ili čudne predmete. Kamenje i obluci s rijeke, zrnelje ili već kasnije staklena zrnca u ogrlici — činili su život ljepšim ili drugačijim. Krenulo je još nešto kasnije i s kolekcioniranjem koje često više nije imalo mnogo veze sa zavičajnosti, već je postajalo potreba, pa još kasnije mōra imanja. Djelatnost i bitak nastojali su stvoriti što više, imati što više, sakupiti i gomilati predmete ukrašavanja, oruđa ili sve više blistavijeg oružja. I kriteriji sakupljaštva pođoše u dva pravca — posjedovati nešto rijetko i strano, iz daleka, skupo i originalno, nevideno i dotad nedokučivo, jedinstveno — te — imati nešto drago i svoje, izabirom s dohvativog, sakupljeno za čuvanje i korištenje, za podsjećanje i dokazivanje prošlog, za uspostavljanje veza prošlog preko sadašnjeg do budućeg.

Sakupljaštva, kolekcioniranja bilo je u svim prošlim epohama, stilskim razdobljima — i arheološki nalazi ne nalaze samo nekoć veoma uporabive ćupove s novcem ili depoe oružja, opreme. Igračke ili kolekcije dragih stvari nalaze se po grobnicama ili grobljima, nekropolama svih meridijana, unutar ili izvan zidina mnogolikih bivališta i zdanja, tajnovitih i tajnih prostora, kutija i sanduka, kovčega i posebno smišljenih sakrivališta.

Sakupljeno i kolekcionirano nastojalo se sačuvati, održati mu lik, uporabnost ili vrijednost. Predmete se tajilo, čuvalo, za njih se borilo, grabilo, vojevalo. I stoga je oduvijek bilo imalaca, čuvara, zainteresiranih — korisnika. Od antike kada je sve to zamašnije počelo, djelomice oskudnog i zatvorenog srednjeg vijeka, preko raskošne renesanse. Odnosilo se to i na prve dokumente, kodekse, prvotiske, skromne ili iluminacijama raskošno nakićene knjige XVI, XVII stoljeća.

Povijest muzeja-knjižnica, knjižnica-muzeja možemo pratiti (prema priručnici-ma) od XVII stoljeća kada je svaki od tadanjih kneževskih dvorova po Evropi imao kabinet rijetkosti, umjetničku riznicu s knjižnicom. C. Clement u djelu »Musei si-ve bibliothecae . . .« iz 1635. godine navodi da je sadržaj takvih zbirki uz knjige bio »mnogo čime se prirodna učenjačka radoznalost običava zabavljati kao hranom

svojstvenom slobodnom čovjeku, matematičke sprave, stari novac, učeni ostaci starog vremena i neki neobično rijetki proizvodi prirode i umijeća«. Daljnjim razvojem tiskarskog umijeća i povećanjima knjižne produkcije postepeno se mijenjao način uskladištavanja knjiga. Uz police uzduž zidova koje su sezale sve do stropa, u središnjem se prostoru izlagalo vijedne knjige i predmete — knjižnice su postajale barokne izložbene dvorane, natrpane i raskošne.

U XVIII stoljeću su u Francuskoj uz knjižnice bila dva posebna odjela — estampes (s grafičkom zbirkom) i médailles (numizmatička zbirka s medaljama, spomenicama, plaketama), što je i dalje značilo zajedništvo muzeja i knjižnice. U tom je stilu osnovan i Britanski muzej u Londonu 1759. godine s »rijetkim i kurioznim predmetima«, sa starinama, prirodnim rijetkostima, rukopisima i knjigama — te je u prvo vrijeme služio, ustvari, više razgledanju nego studijskom radu. Dolaskom Panizzija za upravitelja 1856. godine promijenio se izložbeni i zabavljajući karakter Britanskog muzeja i on postaje ustanova difuzije kulture, temeljena u toj nakani na znatnim povećanjima knjižnog fonda i prerastanja tog dijela ustanove u englesku nacionalnu knjižnicu. Panizzi je, naime, odijelio spremište od gledateljstva i korisnika, središnje mjesto postala je čitaonica, te se na taj način konačno i drastično odvojio muzej od knjižnice, napušten je stil prethodnih razdoblja.¹

Većinom se dalje samostalno razvijaju muzeji i knjižnice, iako u muzejima i dalje ostaje većina divot i specijalnih izdanja, rariteti i lijepi uvezi, bibliografije, posebne knjižne zbirke, zavičajne zbirke raznolikih opsega, te priručni stručni fondovi uz struku matičnog muzeja — svi ti materijali koji se prema Zakonu o muzejskoj djelatnosti mogu smatrati »pokretnim kulturnim dobrima«². U muzejima se i dalje nastoji sakupiti sav raznorodni knjižni materijal spomeničkih vrijednosti uz ostale stručne muzejske fondove, dok knjižnice postepeno sakupljaju samo osnovni (primarni) knjižni fond u funkciji čitanja i posudbe — knjige, časopise, novine. I bibliotekarstvo i muzeologija spominju knjižnice muzeja, dakako naglašavajući i zavičajne zbirke koje one, gotovo u pravilu, također posjeduju.

ZAVIČAJNI FOND MUZEJA — ZAVIČAJNI MUZEJI

O potrebi zavičajnih muzeja i zavičajnih zbirki kod nas se teorijski raspravlja relativno kasno. Nakon II. svjetskog rata osnovne teze donio je Muzejski priručnik broj 1, u izdanju beogradske Prosvete 1949. godine. Naslovljen je »Osnovna uputstva o organizaciji i radu zavičajnih muzeja«, iako je to samo jedan od priloga M. Filipovića i Đ. Mano-Zisija. Oni smatraju da su muzeji »narodne kulturno-prosvetne ustanove«, te da pri razvrstavanju muzeja treba slijediti jedino kriterij teritorijalnosti. Razlikuju središnje muzeje, zavičajne muzeje (pokrajinski, oblasni, mjesni) i muzeje gradova. » Zavičajni (pokrajinski, oblasni i mesni) muzeji su na prvom

1. Pregledni opći priručnici donose i ponavljaju navedene povijesne i stručne podatke, za našu su temu obuhvatniji:

— Hessel, Alfred. Povijest knjižnica: pregled od njihovih početnika do današnjih dana. — Zagreb: HBD, 1977. — Izdanje HBD, knj. 13. —
 — Košćević, Zelimir. Muzej u prošlosti i sadašnjosti. — Zagreb: MDC, 1977. — Muzeologija, 1977, 21.
 — Dahl, Svend. Povijest knjige: od antike do danas. — Zagreb: HBD, 1979. — Izdanja HBD, knj. 17.
 — Stipčević, Aleksandar. Povijest knjige. — Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1985.
 — Stránsky, Zbynek Z. Počeci muzeja: Zbirke rariteta u XVI i XVII stoljeću u Evropi. — INMU, 1986, 1—4, str. 88—91 (prikaz publikacije, urednici Oliver Impey, Arthur Mac Gregor)

2. Prema: Zakon o muzejskoj djelatnosti. — NN SRH, 33/1977, 12. — iako su svi oni registrirani i prema Zakonu o bibliotečnoj djelatnosti i bibliotekama. — NN SRH, 29/1973, 25. — te dakako Zakonu o zaštiti spomenika kulture. — NN SRH, 23/1967, 7.

mestu kulturno-prosvetne, a tek u drugom redu naučne ustanove, koje teže za svestranim upoznavanjem i prikazivanjem jedne ograničene teritorije (pokrajine, oblasti, predela ili mesta). Zavičajni muzeji mogu biti po svom delokrugu pokrajinski ili oblasni u okviru administrativne granice, već prema prirodnim, geografskim ili istorijskim uslovima. Pored ovih bili bi muzeji sa užim teritorijalnim značenjem predeoni i mesni...«. Zavičajni muzeji bi trebali biti općeg ili složenog tipa, tj. kompleksni muzeji. Ističu, nadalje, zadatke takvih zavičajnih muzeja — na prvom mjestu da prikupljaju, čuvaju i populariziraju kulturno-povijesne vrijednosti, te prirodne rijetkosti i bogatstva kraja ili mjesta. Muzejski predmeti trebaju služiti za proučavanje i upoznavanje kraja, trebaju biti izlagani, treba sakupljati da bi se sačuvalo narodno-kulturne vrijednosti od propadanja. Potreban je terenski rad i sakupljanje. Uz upute o sakupljanju zavičajnog materijala posebno se govori »postupak sa starim dokumentima i knjigama, sa ikonama i slikama, bilo na drvetu ili platnu, mora biti naročito pažljiv, jer se ovi muzejski predmeti često dobijaju u vrlo rđavom stanju. Zato ne bi smelo da se vrši nikakvo čišćenje, peglanje, pranje i uopšte restauriranje dok se prethodno ne konzultuje stručni restaurator«.

U poglavlju o organizaciji muzeja »Osnovna uputstva...« posebno je zanimljiv odlomak: »pri svakom kompleksnom muzeju treba da postoji i biblioteka, arhiva i umetnička zbirka... U koliko to nije predviđeno i ostvareno u mesnoj (gradskoj ili sreskoj) narodnoj biblioteci, u muzejskoj biblioteci bi se prikupili svi štampani naučni i književni radovi koji se odnose na teritorij muzeja. Sve knjige, novine i časopisi štampani u tom mestu ili oblasti, kao i radovi ljudi koji su rodom iz te oblasti ili su svojim životom ili radom bili s njom u tesnoj vezi. Tu bi se mogli čuvati i originalni rukopisi tih radova, ukoliko muzej do njih dođe... Na sličan način bi se uredila i umetnička zbirka... Arhiv pri muzeju prikupljao bi i čuvao sva pismena, litografisana, štampana ili umnožena dokumenta od značaja za istoriju tog kraja ili mesta: privatna pisma, službena akta, objave, proglašenja, itd.«³ Prema navedenom, osnovne postavke i zavičajnog muzeja i zavičajne knjižne zbirke u mnogome se ne razlikuju od današnjih, iako je danas razdioba zavičajne tiskane građe na knjižnicu i arhiv u muzeju neuobičajena.

Samo godinu dana kasnije, 1950. godine je dr. Antun Bauer napisao svoj »Predlog za reorganizaciju muzeja: Zavičajni muzeji«, ponukan potrebom da se što hitnije riješi najvažniji zadatak muzejske problematike, problem koji bi trebalo riješiti Ministarstvo za nauku i kulturu Vlade FNR Jugoslavije. Dr. Bauer dijeli muzeje u FNRJ na dva osnovna tipa — specijalne i na »muzeje sa raznovrsnom građom, koji skupljaju, obrađuju i izlažu predmete iz područja društvenih i prirodnih nauka. Muzej sa raznovrsnom građom je tip muzeja koji je kod nas najviše zastupljen u pokrajini... Današnja nesistematičnost i njihova neodređenost zato u svakom pogledu traže rješenja. Problem tih provincijalnih muzeja mogao bi se riješiti tako da upravo oni postanu tip opće-odgojnog muzeja... Muzej o kojem

3. Donosimo opširniji citat jer je prilog objavljen za naše prilike relativno rano, još 1949. godine (cit. str. 5, 13, 17): Filipović, Marko; Dorde Mano-Zisi. Osnovna uputstva o organizaciji i radu zavičajnih muzeja. — Muzejski priručnik, 1949, 1, str. 5—22. —

Inače se zavičajne knjižnice i muzeji spominju u općim priručnicima, koji obrađuju ili navode povijest i razvoj svojih struka i ustanova; npr.: — Biblioteke u Hrvatskoj. — Zagreb: DBH, 1968. — Izdanja DBH, 1. —

— Libraries in Croatia/editor Aleksandar Stipčević. — Zagreb: Croatian Library Association, 1975. — Posebna izdanja HBD, Vol. 3.

— Muzeji, galerije i zbirke u SR Hrvatskoj. — Zagreb: MDC, 1981.

— Šulc, Branka. Razvoj muzeja u Jugoslaviji. — INMU, 1984, 4, str. 3—7.

— Humski, Vera. Pregled povijesti muzeja u Hrvatskoj: 19. i 20. stoljeće (do 1945) s bibliografijom. — Zagreb: MDC, 1986. — Muzeologija, 1986, 24.

je bila riječ bio bi u osnovi muzej kulturno-historijskog značaja sa zadatkom da sakuplja, čuva i izlaže predmete kojima će ilustrirati i dokumentovati teme koje su vezane uz životni razvoj ljudske zajednice na određenom teritoriju. U širem vidu zadaci ovih muzeja bili bi slijedeći: svi će muzeji prikazivati prirodu svog kraja, ekonomiku kraja, ukazivati na razvitak društva i njegovu ideologiju. . . Kako će mreža tih muzeja obuhvatiti cijelu našu državu i uzevši u obzir njihov zadatak predložimo im skupni naziv: zavičajni muzeji. . . Ovi bi muzeji trebali da sakupljaju građu koja će dati, kako prirodne karakteristike kraja, tako produkte materijalne i duhovne kulture na tom području. . .⁴ Bauerov koncept zavičajnog muzeja ne teži stvaranju pojedinih samostalnih odjela, budući da postoje specijalizirani tematski muzeji. Zavičajni muzeji bi, dakle, trebali prikazivati gospodarsku, društveno-političku i kulturnu povijest svog područja i dosega zavičajnosti. Takvi muzeji ne bi imali stručnjake za sva područja, ali bi trebali imati savjet stručnjaka koji bi pokrivaio razne grane znanosti zastupljene u takvoj ustanovi. Zavičajni muzeji ne bi trebali sakupljati monografske zbirke s obzirom na genetički razvoj, već primjerke važne za povijest razvitka gradskog naselja.

Dr. Bauer posebno govori i o potrebi sakupljanja Zbirke današnjice. U postavu i na izložbama trebalo bi izlagati sve ono što ilustrira povijest grada — slike, kazalište, istaknute građane, sve ono što bi muzej grada organizirano sakupljao u svojim filijalama, mreži »memorativnih muzeja« na gradskom području. Očito je, napokon, da su gotovo sve ove Bauerove postavke primjenjive i za današnje zavičajne muzeje i zbirke, te da bi se i prema njima moglo izgraditi pravila i osnivati fondove zavičajnih zbirki, zavičajnih knjižnih zbirki ili zbirki tiskovina, zavičajnih dokumenata i arhivalija. Uklopile bi se i privatne zbirke, donacije ili široki raspon danas veoma prisutnog kolekcionarstva.

ZAVIČAJNI FOND U KNJIŽNOJ ZBIRCI

Naprijed rečeno o područnim dosezima i sadržajima zbirki zavičajnih muzeja egzistira i vrijedi tek ukoliko je kriterij i potreba zavičajnosti prisutna u pojedinoj muzejskoj ustanovi. Izgleda da u nas postoji potreba za zavičajnim ustanovama specijalnog kompleksnog tipa, u kojima muzeji pokrivaju veće područje sakupljajući zavičajni materijal s tog većeg područja. Istodobno, muzeji manjeg područja, gradova i mjesta ponovo sakupljaju prvenstveno kompleksnu građu sa svog područja. Hijerarhijski odnosi nacionalnih muzeja i knjižnica, zatim područnih knjižnica i muzeja, pa gradskih muzeja i knjižnica nisu riješeni, osim u proklamiranim mrežama muzeja, mrežama knjižnica — koje nisu do kraja normirane ili se u cijelosti ne primjenjuju.

Svijest o zavičajnosti u velikoj se mjeri osniva, biva prepoznavana i upućivana upravo na zavičajnoj knjižnoj zbirci. Dok sav duhovni proizvod dotičnog mjesta ili kraja nije sakupljen, zahvaćen, sistematiziran, sređen, bibliografski opisan — gotovo da i nema oblikovane i dovoljno usmjerene zavičajne svijesti koja brine o načinu popune-nabave, opsegu, vrstama i rasponu građe, čuvanju, prezentiranju i obradi zavičajnih predmeta. Nastojimo reći da je sav ostali zavičajni

4. Bauer, Antun. Predlog za reorganizaciju muzeja: Zavičajni muzeji. — Zagreb: umnož., 1950. — Muzejski arhiv: Građa za muzeologiju, 1950, 20. — citat str. 1, 2, 3, 4.

I Marcel Gorenc tih godina piše o knjižnicama i zbirkama rariteta u svom pregledu: Kulturno-historijski muzeji i umjetničke galerije u Hrvatskoj. — Muzeologija, 1953, 1, 7—18. Posebno je, pak, zanimljiv već po naslovu prilog: Grdenić, Petar. Od zbirki čudesa do narodnih muzeja. — Kulturni radnik, 1949, 5—6.

fond (većom širinom u muzeju nego u drugim ustanovama) ovisan i u ovisnosti o zavičajnoj knjižnoj zbirci — bilo da je ona sakupljena i locirana u muzeju ili u knjižnici, arhivu. Ostali zavičajni fond nije moguće proučavati, izlagati, o njemu publicirati bez konzultiranja njemu srodne teritorijalno pripadajuće zavičajne knjižne građe, koja o svemu u okruženju svoje zavičajnosti objašnjava, govori, pruža podatke, upućuje na izvore i slično.

O zavičajnim knjižnim zbirkama — zavičajnim zbirkama monografskih publikacija, zavičajnim zbirkama periodike — serijskih publikacija, zavičajnim glazbenim zbirkama, zbirkama planova gradova i zemljopisnih karata, nadalje — zbirka zvučne građe, zavičajnim zbirkama rukopisa, slikovne građe (likovni radovi, reprodukcije, portreti, fotografije, razglednice), zavičajnim zbirkama polupublikacija (1. znanstvenih i stručnih; 2. društveno-političkih; 3. kataloga, sadržaja programa događanja; 4. izvještaja o radu), zavičajnim zbirkama efemerne građe (1. plakati; 2. leci; 3. ulaznice; 4. cjenici), te zavičajnim zbirkama ostale građe — razdioba prema anketnom upitniku »Zavičajne zbirke u knjižnicama u Hrvatskoj« Razvojne službe Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu iz 1987. godine⁵ — pisali su ne odviše često i bibliotekarski i muzeološki stručnjaci.

Teorijski prilog Marije Malbaše »Problemi muzejskih biblioteka« iz 1967. godine, ustvari, je sagledan iz perspektive Knjižnice Muzeja Slavonije⁶ u Osijeku. Malbaša smatra da je »različita problematika provincijskog muzeja i muzeja u republickom centru specijaliziranog za određenu struku. Tako se i biblioteke muzeja u provinciji moraju tretirati drugačije nego one u velikim specijaliziranim muzejima«. Nadalje ističe posebno nedostatak stručnog, bibliotekarskog kadra (što u pokrajini vjerojatno jedino u Knjižnici Muzeja Slavonije nije bio slučaj). Muzejske knjižnice uvrštava u knjižnice zatvorenog tipa, koje bi trebale služiti i većem broju korisnika. S obzirom na obradu i smještaj, smatra da te knjižnice ne bi trebale obrađivati građu po UDK sistemu, te da slobodni pristup ne bi bio poželjan. Uslijed kroničnog nedostatka prostora praktičniji je smještaj knjiga na policama po tekućem broju i formatu, ali uz neophodne kataloge (raspored struka prema profilu fonda, pridržavajući se općih principa ljudskog znanja i znanosti, uz dosljednost primjene). Malbaša naglašava dvije vrste knjižnog fonda — kulturno-povijesni materijal, ili cjeline i zavičajne zbirke koje sakupljaju sve tiskovine i trebaju biti obrađene u lokalnim bibliografijama — te stručni znanstveni knjižni fond.

5. Razvojna služba Nacionalne i sveučilišne biblioteke Zagreb poslala je preko regionalnih matičnih službi anketne upitnike, naslovljene: Zavičajne zbirke u knjižnicama u Hrvatskoj (studeni, 1987). Upitnik je dostavljen i u muzeje — konkretno Muzej Slavonije Osijek.

Slično zajedništvo ostvareno je i 1975. godine preko Savjeta za zaštitu spomenika kulture Hrvatske, koji je donio stručnu Informaciju »Problemi zaštite pokretnih spomenika kulture protiv krađe i evidencija predmeta spomeničkog značaja na području SR Hrvatske«. Tada Matko Rojnić naslovljava dopis NSB-a »Zaštita biblioteka« (5. 2. 1974) i napominje: »... očito da je knjiga svojevrstan predmet kulture, što knjiga može biti po svojoj umjetničkoj opremi, znanstvenoj, književnoj ili dokumentacijskoj vrijednosti... također (je) važno samo po sebi, očuvanje velikih cjelina od izvanredne vrijednosti za našu kulturu i znanost kao što je knjižno blago Nacionalne i sveučilišne biblioteke u Zagrebu, posebno s obzirom na zbirke knjiga objavljenih u Hrvatskoj od najstarijih vremena kao i knjige hrvatskih pisaca općenito. U pitanju je spomenička vrijednost hrvatskog naroda i naše Republike, u pitanju je više ili manje cjelovit dokument naše kulture« Rojnić, dakle, naglašava važnost zavičajne građe republičkog obuhvata, a sve to objavljuje *Informatica museologica*, 1975, 33, str. (1—3).

6. Malbaša, Marija. Problemi muzejskih biblioteka. — GSM, 1967, 4, str. 8—9. — Malbaša je dugogodišnji voditelj i viši bibliotekar Knjižnice Muzeja Slavonije u Osijeku. Knjižnica je, inače, osnovana još 1877. godine istodobno s Muzejem, a Malbaša nakon II svjetskog rata ponovo sređuje i stvara Knjižnicu, stručno publicira o materijalu i objavljuje kompletnu bibliografiju osječke zavičajne građe (Osječka bibliografija, — svezak prvi (1742—1944), svezak drugi (1945—1978). — Osijek: JAZU, 1981, 1985. — Hrvatska bibliografija, Niz C, knj. 6, 7).

U muzejskom stručnom glasilu objavljen je i prilog bibliotekara dr. Ljerke Markić-Čučuković »Muzej i njegova biblioteka« 1968. godine, po kojem je muzejska knjižnica specijalna knjižnica sa specijaliziranim knjižnim fondom za specijalizirane grupe korisnika sa specifičnim zanimanjima, a fond se obrađuje po adaptiranim tehnikama i metodama. Očito da dr. Markić-Čučuković ne misli na muzejsku knjižnicu samo kao na specijalnu knjižnicu za udovoljavanje potreba stručnih zanimanja muzejskih stručnjaka, jer navodi da se kao jedinicu obrade ne bi trebalo uzimati bibliotekarsku jedinicu već informaciju. Za stručni rad potrebna bi bila dvostruka kvalifikacija, bibliotekarsko i stručno obrazovanje, kako bi se prema principima suvremenog specijalnog bibliotekarstva moglo pružiti ne samo informaciju već i provesti difuziju informacija. Potrebna je i veoma dobra dokumentacija — uz uobičajene bibliotečne kataloge i posebno indeksiranje i drugi posebni instrumenti obrade.⁷

Na postavke Jiri Neustupnýja u knjizi »Museum and Research«, iz 1968. godine, treba misliti kada se govori o sličnostima i razlikama muzeja i srodnih ustanova, te njihovih fondova. On smatra da među tim ustanovama postoji izvjesni rivalitet, iako je u osnovi istraživački rad u tim ustanovama isti — jedina razlika je u kvantiteti istraživanja, koja ovisi i o raspoloživom vremenu i o broju specijalista koji se posvećuju istraživačkom radu. U muzejima stručnjaci nemaju te mogućnosti kao u drugim ustanovama, jer se nužno moraju baviti i primijenjenim istraživanjima i ekspertizama. Muzeji su slični arhivima i depozitornim knjižnicama, te ustanovama za brigu o spomenicima kulture — jer su ustvari sve te posebne ustanove produkti povijesnog razvoja. Muzeji imaju »mrtvi materijal« i izvore znanja; materijal koji je izdvojen iz svog originalnog miljea (stoga muzeji i ne moraju izlagati izvorne predmete). Neustupny naglašava znanstveni karakter muzeologije, koja se iskustvima naslanja na bibliotekarstvo i arhivistiku (uz pitanje da li su bibliotekarstvo i arhivistika uopće znanstvene discipline).

Muzeji, arhivi i depozitorne knjižnice — navodi Neustupný — imaju zajedničku osobinu — sakupljaju dokaze i izvore znanja, čuvaju ih i daju na korištenje određenim strukama. Razlike su u karakteru sakupljenog materijala, u obliku u kojem se pojavljuju, a djelomice i njihovom porijeklu (pisani dokumenti stariji su od trodimenzionalnih objekata). Posebno ističe da su depozitorne knjižnice koje čuvaju stari tisak za istraživačke svrhe — više muzeji nego knjižnice (ukoliko posudbene knjižnice uzmemo kao kriterij), a prema UNESCO-u stalne izložbe u arhivima i knjižnicama ustvari su — muzeji.⁸

7. Markić-Čučuković, Ljerka. Muzej i njegova biblioteka. — Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 17/1968, 2, str. 18—19. — Slično i: — xxx. Muzejska biblioteka. — Bilten INMU, 2/1972, 12.

8. Neustupny, Jiri. Museum and Research. — Prague: National Museum, 1968. I ovom problemu doticanja struka i srodnostima sakupljenog materijala pisalo se kod nas i prije i nakon Neustupnog:

— Mučalića, Olga. Primena muzeologije u arhivima. — Arhivski pregled, 1956, 1—2.
— Bauer, A.; Krešo Nemet. Muzeji i arhivi. — Zagreb., 1957.
— Mučalića, O. Arhiv, biblioteka, muzej: (Razgraničenje). — Arhivski pregled, 1965, 1—2, str. 62—71.
— Gerasimov, Ljubomir. Odnosot među muzeite i arhivite so osvrt vrz muzeite vo arhivite. — Muzejski glasnik (Skopje), 1973, 2, str. 67—76.

Novije teorijske postavke često drugačije interpretiraju i pojedine osnovne razdiobe i načela. I dok Neustupny naglašava znanstveni karakter muzeologije, koja se iskustveno naslanja na bibliotekarstvo i arhivistiku, Ivo Maroević u 1987. godini smatra da muzeologija »zasigurno nije temeljna znanstvena disciplina, već se razvija na onoj drugoj razini koja počiva na rezultatima temeljnih znanstvenih disciplina... U usporedbi s bibliotekarstvom, arhivistikom, leksikografijom i drugim srodnim granama informacijskih znanosti, vidjet ćemo da je muzeologija specifična, jer je objekt njenog istraživanja — muzejski predmet, još uvijek dio realnosti koji nije transponiran na neki drugi medij.« Međutim, i kod Maroevića nalazimo elemente zavičajne vezanosti, kada pledira da nova muzeologija »ne smije izgubiti vezu s tradicijom i mora omogućavati postupno mijenjanje reprezentativnih muzeja u muzeje koji reprezentiraju ljude, vrijeme, kontekst života i znanja.« — Sve citirano sa str. 52, 53 priloga: Maroević, Ivo. Muzeologija i muzej budućnosti. — INMU, 1987, 1—4, str. 52—54.

U čehoslovačkoj, ustvari, i imamo konkretne primjere za teorijske postavke koje Neustupny navodi. Zavičajni »Muzej češke književnosti — Památník národního písemnictví« osniva se na glasovitoj Strahovskoj knjižnici, osnovanoj u XVII. stoljeću. Otvoren je 1953. godine, a do 1977. godine imao je u fondovima 4.000 iluminiranih rukopisa, 2.500 čeških i stranih inkunabula, izdanja XV i XVII stoljeća, ukupno oko 1.000.000 knjiga, literarni arhiv s oko 2.500.000 arhivalija, umjetničku zbirku sa 40.000 grafičkih listova, galeriju sa 60.000 crteža... Drugi primjer je »Muzej knjige« u Ždár nad Sázavou, koji je Narodni muzej u Pragu otvorio 1957. godine u tamošnjem dvorcu. To je trajni postav Knjižnice Narodnog muzeja kao muzeološki prikaz vlastite djelatnosti, koja se osniva na dokumentaciji razvoja kulture knjige, prvotno samo do kraja XIX stoljeća, a od 1962. godine produžen je postav kronološki do današnjih dana. Postavljaju se i prigodne izložbe o postanku i razvoju čehoslovačke knjižne kulture, praćene katalogima — što sve ima veliki internacionalni odjek, budući je to najjači postav takve vrste u svijetu.⁹

Narodni muzej u Pragu, tj. njegov Kabinet muzejni a vlastivědné práce izdavač je dragocjenog priručnika za rad muzejskih knjižnica 1969. godine.¹⁰ Postoji posebna Grupa muzejskih knjižnica, knjižnica galerija, arhiva i drugih povijesnih ustanova. »Priručnik za radnike muzejskih knjižnica« govori o zbirkama dokumentarističke vrijednosti, sakupljenim uz priručnu stručnu literaturu koju zahtijevaju muzejski odjeli. Prema funkciji tiskovina u muzejima, knjižne zbirke su podijeljene na stručne muzejske knjižnice i zbirke pisanih i tiskanih povijesnih spomeničkih vrijednosti. Nadalje, ističe se da su zbirke sitnog tiska i zavičajne zbirke važne na području djelovanja dotičnog muzeja. One su dokument kulturnog standarda pojedinog područja i zajedno sa starom knjigom (do 1800), te zbirkama nacionalnog preporoda, tvore posebnu zbirku, zaštitnu zbirku deponiranu u muzeju (koja se rijetko posuđuje). U zavičajnu zbirku uvrštavaju se i knjige koje govore o znamenitim ličnostima ili događajima, knjige vrijedne po opremi, s potpisima, ex librisima i sl. U važnu muzejsku dokumentaciju ubraja se i sva periodika s tog područja! Švehlin Priručnik je veoma informativan i daje detaljne upute obrade građe, jer smatra da u većini muzejskih knjižnica ne radi posebno stručno osoblje. Za nas je zanimljiv drugi dio, posvećen obradi zbirki pisanih i tiskanih povijesnih dokumenata, »najdragocjenijeg dijela knjižnih zbirki u muzejima«. U slučaju kada knjižna kolekcija prerasta svoju matičnu muzejsku ustanovu, preporučuje se pažljiv transfer dijela fonda drugim knjižnicama i muzejima.

U slijedećim godinama i kod nas bilježimo nekoliko priloga: Na postavke dr. Markić-Čučuković nadovezuje se, i ponavlja ih, Zvonko Šešo 1974. godine u prilogu »Uloga i značaj muzejske biblioteke«.¹¹ Zalaže se za knjižnice koje bi trebale biti produžetak izložbenog prostora, u kojima bi se moglo dobiti detaljnu informaciju.

Slijede prilozi dr. Anđuna Bauera o muzejskim knjižnicama — prvo u okviru rasprave »Mreža muzeja u Slavoniji« u Muzeologiji iz 1975. godine, te potom u rukopisnom izdanju naslovljenom »Biblioteka u Muzeju: Problemi stručne i naučne

9) Pleše, Branko. Muzej češke književnosti. — Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 26/1977, 4, str. 82—86.

— Vrchotka, Jaroslav. Das Buchmuseum in Ždár nad Sázavou: Dauerausstellung der Bibliothek des Nationalmuseums in Prag: Ausstellungskatalog. — Praha: Nationalmuseum, 1979.

10. Švehla, Karel. Příručka pro pracovníky muzejních knihoven. — Praha: Kabinet Muzejní a vlastivědné práce při Národním muzeu, 1969. — Muzejní práce, 12.

11. Šešo, Zvonko. Uloga i značaj muzejske biblioteke. — Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske, 23/1974, 1—6, str. 133—134.

biblioteke u muzeju« 1980. godine.¹² Knjižnice muzeja trebale bi postati studijska središta za obradu teme koja je dotičnom muzeju prioritetna... Dr. Bauer nadalje insistira na muzeološkoj literaturi, na muzejskoj zbirci knjiga i tiska, na knjižnici rukopisa, na sakupljanju gotovo sve dokumentacije o muzeju, izložbama i ostalim djelatnostima — svemu tome sakupljenom u okviru muzejske knjižnice. Uz muzejske časopise, obavezno bi trebalo imati bibliografsku dokumentaciju, fototeku i hemeroteku, te neki od sistema reprotelnike.

Sličnu problematiku dotiče i Branka Šulc, koja već u naslovu svog priloga određuje da su muzejske zbirke izvor znanstvenih informacija za povijest dotičnog kraja, te u općenitim teorijskim razmatranjima oblikuje pojmove muzejske zbirke i muzejskog predmeta.¹³

»Muzeji, biblioteke i arhivi u Slavoniji i njihova povezanost« Marije Malbaše spominje razvoj slavonskih muzeja, koji su većinom kompleksni muzeji zavičajnog tipa. Teorijski razmatra potrebu za glavnom stručnom literaturom, te da je »drugi zadatak što spada u osnovnu djelatnost muzeja i od muzejske biblioteke stvara muzejski odjel... prikupljanje svega što je pisano o tome mjestu ili kraju, o istaknutim ličnostima koje odavde potječu ili su ovdje djelovale, o književnicima, umjetnicima, o spomenicima kulture, o prirodi i privredi toga kraja itd. Tako će se prikupiti građa za lokalnu povijest u svim vidovima, a kako se radi o knjigama i tiskanom materijalu uopće, to je tome materijalu mjesto u biblioteci. Ovamo spadaju i lokalne novine i časopisi koji su ovdje izlazili, i knjige koje su u tome mjestu tiskane, a također i tzv. sitni tisak, razne tiskanice, formulari, pozivnice, čestitke, osmrtnice, računi, programi koncerata, kazališnih predstava, zabava i sl. Sve je to dragocjena građa koja se može mnogostruko iskoristiti, jer pruža najrazličitije informacije... Knjige treba tretirati kao ostali muzejski materijal: što su starije, to su vrednije i interesantnije!« Muzejske knjižnice slavonskih muzeja svrstane su u bibliotekarskoj klasifikaciji 1968. godine u povijesnu struku, te su svugdje osim u Knjižnici Muzeja Slavonije nesređene.¹⁴

O zavičajnim knjižnim zbirkama pisali su do sada i bibliotekarski stručnjaci. Za ovo naše šire zemljopisno područje brine Jugoslavensko-madžarska komisija za zavičajne zbirke, koja organizira seminare okupljajući stručnjake iz Mađarske, Slovenije, Hrvatske i Vojvodine, uz brojna teorijska i praktična saopćenja (Szege-din 1976, Pečuh 1979. godine). Srna Vuković-Mottl objavljuje stručni prilog o toj tematici u Vjesniku bibliotekara Hrvatske 1975. godine, pod naslovom »Zavičajna zbirka«. Kategorički, ne poznavajući dovoljno muzejsku situaciju, zavičajne zbirke

12. — Bauer, A. Mreža muzeja u Slavoniji. — Muzeologija, 1975, 19, str. 123—143, s posebnim odjeljkom »Biblioteke muzeja«, str. 138—139.

— Bauer, A. Problemi stručne i naučne biblioteke u muzeju: Čitaonica i biblioteka za posjetioce muzeja: Problemi i primjer sa kojima sam se sreo u muzejima. — Zagreb: umnož, rukopis, 1980.

13. Šulc, Branka. Muzejske zbirke kao izvor naučnih informacija za povijest svoga kraja. — Muzeologija, 1975, 19, str. 114—122.

14. Malbaša, M. Muzeji, biblioteke i arhivi u Slavoniji i njihova povezanost. — Muzeologija, 1975, 19, str. 100—113.

Zavičajnu povezanost ustanova iste ili srodne struke naglašavao je u više navrata Bauer: Mreža muzeja, op. cit., te: Bauer, A. Muzejska služba i mreža muzejskih ustanova. — Muzeologija, 1970, 10. Nešto kasnije svojim priložima javlja se Vlado Horvat: Problematika mreže muzeja i dalje aktualna. — Zbornik radova Muzeja revolucije BiH, 5—6/1979—1980, 5—6.

Horvat brani i prvu muzeološku disertaciju upravo na lokalno razrađenoj mreži muzeja: Horvat, V. Mreža muzeja i galerija u Slavoniji i Baranji. — disertacija. — Ljubljana, umn., 1982.

Zavičajne zbirke u mreži muzeja, jednako kao i druge tipološke grupe zbirki ili samostalnih ustanova, mnogo dobivaju. Sola to posebno lako formulira: »... Mreža muzeja kao stručni muzeološki zadatak podrazumijeva upravo napor organizacije djelatnosti — prijelaz djelatnosti u viši oblik sredenosti.« — Sola, Tomislav. Mreža muzeja — odgovor vremenu i stručnim potrebama. — INMU, 1985, 1—2, str. 2—3. Nadovezuje se i: — Lapajne, Damjan. Mreža muzeja — uvjet jedinstvenog programa zaštite i prezentacije baštine. — INMU, 1985, 1—2, str. 3—7. Zanimljiva je, posebno, zbog pažljive razrade i točne snimke nacionalnog stanja studija grupe eksperata Kulturne skupnosti Slovenije objavljena u Poročevalecu, 4/1985, 21 (prijevod: Muzejska mreža i tipologija muzeja u SR Sloveniji. — INMU, 1985, 1—2, str. 16—20). Slovenci posebno izvještavaju i o: Mreža knjižnica u Sloveniji. — VBH, 24/1979—1980, str. 274—276.

smješta samo uz knjižnice. Naglašava da jedino zavičajne zbirke među ostalim bibliotečnim zbirkama nastoje sakupiti sveukupnu građu, jer je »upravo ta kompletnost njene građe razlog visoke vrijednosti zbirke za znanstveni rad, za stručnjake raznih područja, za obrazovne ustanove pa i šire građanstvo. Stoga je položaj zavičajne zbirke unutar biblioteka izuzetan: popunjavanje njenog fonda ima prioritet pred ostalim fondovima, obrada je njene građe kompleksna, informacijska služba temeljita, mjere u cirkulaciji građe su stroge, a čuvanje i konzerviranje fonda vrlo se dosljedno provodi. . . Sadržajno su okviri zavičajne zbirke vrlo široki — obuhvaćaju cio život jednog lokaliteta; njegovu povijest, topografiju, prirodu, socijalno stanje, ekonomsku i političku strukturu, umjetničko stvaralaštvo, znamenite građane, tradiciju, običaje i mnoge druge oblike njegovog života, ukratko svu složenost njegove sredine«. Vuković-Mottl naglašava dotadašnju nedovoljnu razradu teorijskog problema zavičajnih zbirki, neke akcije FIAB-a (Međunarodna federacija društava bibliotekara).

Na seminaru u Szegedinu 1976. godine Vuković-Mottl nastupila je saopćenjem »Zavičajne zbirke SR Hrvatske«, u kojem temeljem dobivenih podataka konkretnije govori i o općem stanju zavičajnih fondova.¹⁵ Smatra da gotovo sve knjižnice u Hrvatskoj sabiru zavičajnu građu, ali je po evidenciji matične službe NSB-a tu građu prijavilo malo knjižnica, muzeja ili drugih imalaca. Cijeni da naše zavičajne zbirke nisu kompleksno obrađene, ali da imaju »ono fundamentalno i najvažnije: bogate i vrijedne fondove. . . Zavičajne zbirke sastavni su dio javnih biblioteka, bilo lokalnih, bilo pokrajinskih, ali u nas, u Hrvatskoj, stjecajem okolnosti imamo danas tri skupine zavičajnih zbirki: u naučnim bibliotekama, u narodnim bibliotekama i muzejima. . . S obzirom na odnos granica područja sakupljanja zavičajne građe prema granicama administrativne podjele zemlje, većina biblioteka ostavlja prvobitno postavljene granice područja sakupljanja i ne obazire se na kasnije mijenjanje granice. . . Količinski točno odrediti zavičajne fondove dosta je teško, jer obimna građa u pojedinim bibliotekama nije još sva obrađena. . . To se ne odnosi na knjige, časopise, novine i rukopise koji su sređeni, već na ostali materijal, npr. geografske karte, zbirke grafika i sitni bibliotečni materijal. Posebno je to teško učiniti za muzeje — prvo: jer je često zavičajna građa inkorporirana s ostalom stručnom muzejskom literaturom, a drugo: pojedini bibliotečni materijal ne smatra se takvim u muzejima, neka je građa tu drugačije klasificirana, npr. razglednice su u okviru kulturno-povijesne zbirke«.

Međutim, nakon našeg saopćenja »Značaj i širina Zavičajne zbirke Essekiana. . .« na slijedećem seminaru u Pečuhu 1979 godine,¹⁶ neke od prethodnih postavki moglo bi se i drugačije interpretirati. Jer, zavičajna zbirka je zaista osnova iz koje proizlaze sva proučavanja i istraživanja područja koje ona obuhvaća. Svijest o potrebi sakupljanja bibliotečnog i sličnog, te kulturno-povijesnog materijala

15. Vuković-Mottl, Srna. Zavičajne zbirke. — VBH, 21/1975, 1—4, str. 17—27; — Vuković-Mottl, S. Zavičajne zbirke SR Hrvatske. — (Szegedin ?): s. n., 1976. — kasnije objavljeno u VBH, 22/1976, 1—4, str. 45—53.

Vojvodani su formulirali i: — Opšta načela za negodovanje bibliotečnih zavičajnih zbirki u bibliotekama SAP Vojvodine. — (Szegedin ?): s. n., 1976. (umn.).

16. Burić, Vesna. Značaj i širina Zavičajne zbirke »Essekiana«: Mogućnost suradnje s mađarskim istraživačima i ustanovama. — rkp. nepubliciranog saopćenja Jugoslavensko-madžarskog seminara Koordiniranje istraživačke delatnosti i zavičajnih zbirki = Helyismereti gyűjtemények és kutatások koordinálása, Pécs, 16—19. 5. 1979.

O zavičajnim fondovima i zbirkama pisano je i u okviru drugih priloga V. Burić:
— Burić, V. knjižni fond kao odraz društveno-kulturno-obrazovnih prilika na primjeru stručno-znanstvene Knjižnice Muzeja Slavonije. — OZ, 1979, 17.

— Burić, V. Konceptija i sadržaj muzejske knjižnice. — Saopćenje na Devetom kongresu Saveza muzejskih društava Jugoslavije, Jajce, 3—5. 10. 1979.

— Burić, V. Savremenost zavičajnih zbirki. — Saopćenje na savjetovanju »Savremenost kao muzeološka tema za budućnost«, Budva, 4—9. 10. 1981.

u nekim je sredinama došla do izražaja još s kraja XIX ili pak neposredno na početku novog stoljeća. Količinsko određenje fondova pritom je podosta nevažno, kao i strogo određivanje i izdvajanje po vrstama materijala, te samostalnost pojedine zavičajne građe. Zavičajna građa biva rjeđe inkorporirana sa stručnom literaturom u muzeju, prije je u dobrodošloj simbiozi s pojedinim vrstama kulturno-povijesnog materijala ili pak i čitavih takvih zbirki. Zavičajni materijal izgleda tiskovine, odista, ne mora nužno biti tretiran bibliotečnim materijalom — jer isključivo od takvog tretmana ništa ne gubi na svojoj bitnoj odrednici — zavičajnosti. Svaka zbirka i način obrade i odnosa prema materijalu dobiva proširenjem koncepcije — I TISKOVINA JE ILI MOŽE BITI MUZEALIJA (poput pokućstva, odjeće, oružja). Dobiva se širinom obuhvata ne ograničavajući se od monografije do letka, isključuje se umjetna podjela po vrstama materijala, a striktno provodi kriterij zavičajnosti — koji nam je namjera i o čemu je riječ. Svrha zavičajnog okupljanja i način zavičajnog okupljanja građe i materijala nadopunjuju se u moguću ostvarivom.

Bibliotekarske dileme i brigu oko obrade zavičajne građe veoma jednostavno rješava bliska budućnost — informatika i kompjutorizacija. Središnjom obradom sve nacionalne građe u nacionalnim bibliotečnim središtima dobiva se jedinstveni dokumentacijsko-informacijski sustav od tvoraca, obrađivača fondova, prijenosnika do korisnika. A to neposredno potom, možda negdje čak i prije, nastaje i s ostalom zavičajnom građom svih drugih, pa i muzealnih vrsta. A arhivi, pa i muzeji, postepeno u nekim sredinama automatiziraju svoju dokumentaciju i inventarizaciju, posjeduju ili uskoro dobivaju standarde obradbe, pa je sva briga oko zavičajnih fondova i njihove obradbe i snalaženja s njim izlišna. Jednom u standardnoj dokumentaciji i u automatiziranom sustavu obradbe, zavičajna tiskovina ili muzealija, svejedno, ostvarivat će onu svrhu zbog koje se o njoj jedino i brinemo — »Tim zbirka, koje sakupljaju svjedočanstvo o zavičaju, koje podižu mostove prema prošlosti i osvjetljaju razvoj i rast u sadašnjosti, danas je osiguran razvitak...¹⁷

TERITORIJALNI DOSEZI ZAVIČAJNOSTI I ZAVIČAJNA MUZEALIJA

Zavičajnu zbirku pojedinog naroda, područja ili grada čini sačuvana arhivalija, pokretni i nepokretni spomenik, bibliotečni materijal. Takve su zbirke osnova za svako proučavanje ili prezentiranje tog uže ili šire zahvaćenog zemljopisnog područja, te daju uvid i svjedoče o prošlom, aktivnostima prethodnika (duhovnim, organizacijskim, materijalnim), nadalje — točan su dokument trenutnog stanja i djelatnosti, a svojom sakupljačkom osobitošću omogućuju prezentaciju svega sakupljenog, čuvanog i po mogućnosti očuvanog fonda u budućnosti.

Zavičajni fondovi odnose se na produkciju određenog područja — autorske radove umjetnika, obrtnika, graditeljske i strojarske napore, izdavačke i tiskarske produkte i mnogo toga sličnoga.¹⁸ I tako, ili je stvaratelj zavičajnog produkta

17. Vuković — Mottl, S. Zavičajne zbirke SR Hrvatske. — op. cit. str. 51.

18. Šola, također, smatra da muzej nastoji u procesu svoje valorizacije i komunikacije upotrebljavati »sve relevantne vrijednosti dotičnog socio-ekonomskog i kulturnog environmenta...«, te da se danas »... uki- da hierarhiziranje predmeta i priznaje pravo ulaska (i prezentacijskog potencijala) i tzv. efemeralijama.«. — Šola, T. Originali i nadomjesci: Muzej: riznica ili medij: u povodu Simpozija ICOFOM-a u Zagrebu. — INMU, 1985, 3—4, str. 30—32. — citat str. 31.

Naprotiv, Maroević u već navedenom prilogu Muzeologija i muzej budućnosti smatra »... Knjiga, po- velja ili bilo koji drugi pisani dokument već su stanovita apstrakcija u odnosu na realnost. Za očitavanje tih informacija važno je vladati vještinom čitanja pisma i razumijevanja jezika. Što se tiče muzejskog predme- ta situacija je mnogo složenija. Za otkrivanje informacija valja poznavati jezik predmeta, jezik oblika, materi- jala i struktura, u čemu pomažu temeljne znanstvene discipline, kao što su: arheologija, povijest umjetnosti, prirodne znanosti i sl.« (cit. str. 52).

Vratimo li se prethodno citiranom Šoli (Originali i nadomjesci), »... pojam muzejskog predmeta proš- iren je do danas prihvatljivih granica. Odricanje od fetišizma, materijalne vrijednosti, opipljivosti i bezuvjet- ne jedinstvenosti predstavlja korak naprijed u polazištima suvremene muzejske prakse...« (str. 31).

upravo s tog područja, ili je na tom području djelovao, ili je pak produkt taj koji ostvaruje zavičajnost nastankom na tom području ili mjestu, uporabom ostaje ili postaje jedan od zavičajnih predmeta. Jednako kao što spomenik svojim svojstvima može postati spomenik kulture, a uporabom u muzejske svrhe, čitav ili djelomice, i »muzejski upotrebljavan spomenik kulture... To znači da se muzejska namjena u upotrebljavanju spomenika kulture ponegdje dopunjuje drugim namjenama, često s njima miješa, a tek je u izuzetnim situacijama jedina«. Iako autor navedenih postavki, dr. Ivo Maroević, formulira svoja razmatranja iz svog odnosa prema konkretnim nepokretnim spomenicima graditeljstva i arhitekture, mi pak smatramo da su jednako prihvatljiva za zavičajne spomenike kulture svih vrsta — kao što smo već naglasili. Maroević, nadalje, iz svojih razmatranja isključuje »muzejske zbirke, kolekcije i niz onih, pretežno pokretnih, spomenika koji su izgubili vezu sa svojom izvornom sredinom«, jer uočava »nijansu između muzejski upotrebljivanih i muzejski tretiranih spomenika kulture... iako se muzejski tretirani spomenik može i muzejski upotrebljavati« ukoliko pak to nije uvjet za njegovu muzejsku uporabu.¹⁹ Ponovo se vraćajući na zavičajni produkt bilo koje vrste u svom zavičajnom okruženju, kada on svojom egzistencijom usred srodnih zavičajno određenih produkata ostvaruje prisutnost i korištenje in visu, kada su mogući svi međuodnosi i usporedbe, kada je on proučen i znanstveno utemeljen — tada on, ponovo naglašavamo, odista može jednako kao i naprijed rečeno biti i muzejski tretiran i muzejski upotrebljavan bez obzira na vrstu materijala od koje je sačinjen — može biti i knjiga i plakat i letak i dvorac — tiskovina ili muzealija u zavičajnoj funkciji.

KRATICE (razrješenje):

GSM	— Glasnik slavonskih muzeja, Vukovar
HBD	— Hrvatsko bibliotekarsko društvo, Zagreb
INMU	— Informatica museologica, Zagreb
MDC	— Muzejski dokumentacioni centar, Zagreb
MSO	— Muzej Slavonije, Osijek
NN	— Narodne novine, Zagreb
NSB	— Nacionalna i svučlišna biblioteka, Zagreb
OZ	— Osječki zbornik, Osijek

19. Maroević, Ivo, Sadašnjost baštine. — Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti SRH; Društvo konzervatora Hrvatske; Sveučilište, 1986., poglavlje — Muzejski upotrebljavani spomenici kulture, str. 155—179. (ranije objavljeno i u Muzeologiji, 1976, 20, str. 1—46).

** Bilješke i bibliografske jedinice ovog priloga su, za razliku od ostalih stručnih priloga u ovom Osječkom zborniku, izradene prema: ISBD(G): Opći međunarodni bibliografski opis. — Zagreb: HBD, 1979. — (prijevod: ISBD(G): General International Standard Bibliographic Description. — London: IFLA, 1977.

M. A. Vesna Burić

HEIMATSAMMLUNGEN — ZWECK UND ART

Zusammenfassung

Heimatsammlungen, die auch den Museen, Bibliotheken und Archiven bekannt sind, sind heute überall anwesend, wo auch das Sammeln in irgendwelcher Form, bis zu kleinen Kollektionen, anwesend ist. In diesem lokal gefärbten Sammeln gibt es auf allen Ebenen bis jetzt erst teilweise gelöste Probleme — sie beziehen sich auf die Vorschriftenregeln, auf die Art der Vervollständigung und der Anschaffung des Stoffes, den Umfang, die Arten und das Spannungsfeld des Stoffes, auf die gesonderte oder selbständige Unterbringung, auf den Gebiets- oder Geographiekreis.

Die heutigen Heimatbibliotheksammlungen könnten wir hierarchisch in nationale, Gebiets-, Stadtsammlungen einteilen. Sollten wir real das Problem dieser Sammlungen vom Standpunkt der Gegenwärtigkeit betrachten, ist durch das völlige Computerisieren der nationalen Sammlung die Heimatübersicht für alle und überall gelöst und möglich. Notwendig ist ausschließlich das einheitliche dokumentarisch-informative System, das hauptsächlich von den Schöpfern und Bearbeitern der Fonds, über den Übertrager bis zum Nutznießer reicht. Durch Anschluss an das System verwirklicht jeder sein Heimatliches.

Den heutigen Zweck hat auch der Heimatstoff im breiteren Umfang — üblich in musealen Sammlungen (in besonderen Abteilungen oder als Bestandteil einer kulturell-geschichtlichen Abteilung). Der Heimatstoff ist dann breiter konzipiert und so ist er auch Druckmusealia (wie Möbel, Bekleidung, Waffen...) Der Heimatstoff bekommt so an der Breite des Umfangs, man begrenzt sich nicht von der Monographie bis zum Flugblatt, man schließt die künstliche Verteilung nach der Art des Materials aus, man führt strikt das Heimatkriterium durch.

Es gibt heute theoretische Betrachtungen über die Art des Sammelns, man schreibt auch über die Art der Nutzung. Von der Art des Funktionierens hebt man die positive Wirkung der kleineren Heimatsammlungen hervor. Es ist möglich — physisch — den Heimatstoff auf einem Platz zu haben. Durch Gruppierung des Stoffes, durch Nutzung in visu sind ganz neue andere Konnotationen möglich als die durch Einsicht in die Reihen der informativen oder dokumentarischen Datenlisten erworbenen Erkenntnisse.